

01

Dosavadní diskuse představuje na jedné straně něco jako soupis stížností a na druhé straně jakési chlácholení, že to není zas tak zlé. To je pochopitelně k ničemu, jen to dál potvrzuje, že ten stav je politováníhodný. Momentálně se mi zdá zatím málo platné hledat a pojmenovávat viníky. Protože jde v podstatě především o „věci veřejné“, jsme tím či oním způsobem viníky všichni. A proto nám také nezbyvá než napříště tíhu svých vin prostě nést. Naproti tomu tím hlavním naším současným úkolem je pokusit se všemi silami ten stále pokračující propad nejprve zpomalit, pak zastavit a nakonec jej obrátit v pozitivní vývoj. K tomu cíli je ovšem zapotřebí udělat řádnou inventuru a bilanci; a k té náleží nejen nutné propočítání momentálního stavu (k němuž ovšem nepochybně náleží i spočítání negativ, tj. dluhů a „vin“, třeba v němčině to je jedno slovo), ale také odhad příštích možných pozitiv, pokud si nebudeme nadále počínat tak ledabyle a hloupě jako dosud.

02

„Dokonalý“ doslovně znamená skončivší nebo skončený (= dokonaný), zakončený, zkrátka u konce. Kdysi dávno (u Řeků, přesněji u Aristotela) splyval konec v jedno s cílem (to pak přešlo do latiny a platilo až v scholastice). Ale my přece dnes z vlastní zkušenosti dobře víme, že pro každého z nás je koncem smrt, ale že to v žádném případě není cíl našeho života. Proto také ostatně už staří Řekové, ještě neovlivnění Aristotelem, mluvili o akmé jako o životním vrcholu. Ovšem žádný vrchol neznamena ještě naprostou dokonalost, a to jednak proto, že může být překonán díky většímu úsilí a výkonu, ale zejména také nalezením jiných, lepších cest, někdy dokonce jiných a lepších vrcholů (tedy také cest jinam, v jiných směrech).

03

Lidský život nemůže být založen na pouhých danostech a na vlastní adaptaci na tyto danosti, ale musí směřovat k něčemu, co ještě není dáno, ale k čemu má teprve dojít. K životu vůbec náleží péče o příští život: už rostliny vybavují své budoucí potomky zásobami, které ukládají do semen, pro první fáze jejich možného příštího života. U vyšších živočichů tato péče o potomky jde ještě mnohem dál, neboť pokračuje ještě týdny i měsíce, někdy celé roky po narození mláďat; a péče nezůstává vždy jen na matce, ale často vydatně pomáhá i otec (předpokladem pak je aspoň relativní trvalost svazku obou rodičů). V řadě případů můžeme být svědky i toho, jak starší samice pomáhají nejen rodičkám při narození, ale jak pečují dokonce o mláďata, kterým jejich matka uhynula. Některá zvířata žijí také ve smečkách nebo se aspoň houfují do stád. To všechno jsou „vynálezy“, jejich účelnost či smysluplnost je pro nás zřejmá, ale o které ona zvířata pochopitelně nemají ani potuchy. U člověka je všechno zkomplikováno, ale potenciálně zesíleno vědomím a myšlením, které funguje někdy jako zesilovací, jindy jako zeslabovací systém. Původně neuvědomělým tendencím a sklonům se tak někdy může dostávat podpory, zatímco jindy mohou (a někdy také musí) být potlačovány. Díky reflexi si pak člověk stále víc uvědomuje, že něco dělat musí, zatímco něco jiného nemá nebo nesmí. A protože nežije izolovaně, ale ve společenství s jinými, je tak rovněž pod kontrolou těch druhých a sám zase se podílí na kontrole toho, co dělají nebo nedělají druzí. Ani v přírodním vývoji, ani ve vývoji různých lidských druhů společenství není nic naprosto neměnné, ale může prospívat a vylepšovat se nebo zase upadat a vést ke ztrátám, někdy i k zániku. Velmi mnohé pak záleží jak na vědomí samém, tak zejména na „rozumu“, tj. porozumění a paměti, tedy na zkušenostech, které nezůstávají jen u toho, co je „dáno“, nýbrž berou v potaz jak aktuální (momentální) situaci, tak širší souvislosti, zejména také časové.

04

Když máme zhodnotit, co jsme udělali špatně, musíme to vždy srovnávat s tím, co jsme měli udělat, ale neudělali. A případně také s tím, co by nastalo, kdybychom udělali něco jiného, než jsme udělali. Také je důležité, abychom měli na paměti, zda jsme podnikli sami něco pro to, aby se věci vyvíjely jinak, a zda jsme tehdy vůbec věděli jasně, co máme dělat (co jsme měli dělat). Ono to není dost fair, soustředíme-li se jen na chyby těch druhých, a sebe do toho nepočítáme.

05

Jedna věc je pohled jakoby „zvenčí“ či „shora“, jinak to bude třeba vidět (a řešit) z hlediska někoho, kdo je nejen „uvnitř“, ale kdo „v tom“ jede, ať chce nebo nechce, a tím, jak to vidí, zároveň nějak vidí sám sebe a také ty ostatní.

06

O „povaze posledních dvaceti let v naší zemi“ nelze říci nic rozumného a zároveň podstatného, pokud zanedbáme, v jakém prostorovém, časovém, historickém a dějinném (to rozlišuji) kontextu se ono dvacetileté dění u nás odehrávalo. To jsem v dosavadní diskusi dost postrádal. Kritické vidění jednotlivých negativních fenoménů je na místě; kdo jiný by mohl zblízka vidět, k čemu došlo, co se nepovedlo, co dokonce docela zkazilo, kolik cizopasníků se na nedostacích přizivilo a kolik zlodějů si co nakradlo, atd. ? Největším nebezpečím by bylo říkat, že nic není dokonalé, všude jsou nějaké nedostatky, a místo nápravy chtít všechno zamlouvat. Ale hned druhým velkým nebezpečím by bylo, kdybychom se soustředili jen na ty jednotlivé fenomény a kdybychom především chtěli hledat a odhalovat konkrétní viníky. To je samozřejmě nezbytné, ale není to právě to hlavní. Chceme-li opravdu vážít, k čemu docházelo v posledních dvou desetiletích u nás, musíme se tázat, co jsme po listopadu 89 očekávali, co jsme tehdy chtěli – a co očekáváme a chceme dnes.

07

Student na FF v prosinci 89 ve velké posluchárně se mne zeptal, jaký podle mne má v této převratné chvíli ještě smysl česká národní existence.

08

Patočka měl za to, že celé to naše dotazování po smyslu českých dějin

[K tématu se dochovala ještě následující poznámka z 21. října 2011:]

Kdyby tento stát (už v minulosti, ale i dnes) byl jakousi firmou, musel by už dávno být v úpadku. Ale bylo by neodpuštělné, kdybychom ten úpadek byli ochotni vidět jen v té obrovské zadluženosti finanční (soukromé i veřejné). Ovšem dnes se nikdo nechce k tomu, že se zadlužil, vůbec znát. Mladí lidé nevnímají svou zadluženost vůči vlastním rodičům, a generačně to už necítí vůbec – tam dokonce spíš naopak mají dojem, že nejméně dvě generace, rodičovská a prarodičovská, se provinily vůči generaci jejich. Výsledek je, že nemají vůbec pocit závazku k minulosti této společnosti, do které se narodili. Nepozoroval jsem, když jsem měl příležitost sledovat na univerzitě, jak myslí mladí lidé, že by měli smysl pro to, hlásit se nějak konkrétněji k dědictví několika, řekněme dvou předchozích generací, že by měli a vůbec chtěli mít jasno, v čem mohou na jejich úsilí posledních sta let navazovat a co naopak odmítat, co hodlají držet a čeho s naopak chtějí zbavit.